Biografie Marie Tak van Poortvliet

Meedenken over wat kunst doet

Het Parool 12 juli 2025

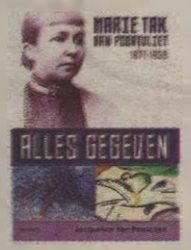

NON-FICTIE
MARIE TAK VAN POORTVLIET 1871-1936
ALLES GEGEVEN
Jacqueline van Paaschen
Prometheus, €49.99
592 blz.

Kunsthistorica Jacqueline van Paaschen roept in *Alles gegeven* het veelbewogen leven van kunstverzamelaar Marie Tak van Poortvliet intens op. Zeker het eerste gedeelte van deze biografie is een avontuur dat we graag meemaken, al is het soms wat opsommerig.

Hoe zou Marie Tak van Poortvliet tijdens de laatste momenten van haar leven terug hebben gekeken op al die volle en rijke jaren, in de vroege zomer van 1936, daar in Zwitserland, in de antroposofische omgeving waarin ze zich zo thuis voelde?

Was ze weer even in Den Haag, waar ze in 1871 geboren werd in een rijke familie die veel aanzien genoot, en waar ze voorbestemd was om tjokvol sociale vaardigheden te functioneren in een zwaar gereguleerd Couperus-milieu, waar verveling zich meedogenloos roerde in alle deftige huizen?

Zou ze tevreden zijn geweest over hoe ze zich daaruit losmaakte en voor de vrijheid koos die voor vrouwen in die tijd ongebruikelijk was, om het maar eens mild te zeggen? Ze kon zich trouwens permitteren wat ze wilde, want haar vermogen gaf haar alle vrijheid het nuffige Haagse damesmilieu achter zich te laten.

En de belangrijkste vraag: zou ze tevreden zijn geweest over zichzelf? Aan het antwoord op die essentiële vraag waagt kunsthistorica Jacqueline van Paaschen zich in niet in haar uitvoerige en liefdevol geschreven biografie. Hoeft ook niet. Misschien is dat aan ons, lezers, van wie velen haar niet of nauwelijks kennen.

Schrijnend alleen

In de biografie wordt haar leven intens opgeroepen, terwijl je je natuurlijk wel afvraagt of haar onbekendheid hoort bij de verzuchting 'ja, zo gaat dat nu eenmaal' – in ieder geval een beetje.

Veel gedaan, veel losgemaakt, veel van haar denkbeelden ingezet, in sommige opzichten opvallend geweest in haar tijd, hier en daar ook veel betekend.



→ **Marie Tak van Poortvliet werd in 1871 geboren in een rijke familie die veel aanzien genoot.**

Daarom ook de vraag hoe ze haar eigen betekenis zag. Was het hartstochtelijke verbondenheid met de antroposofische zaak of sturende spiritualiteit in het algemeen, was het de naam die ze verwierf als verzamelaar van moderne kunst, iets wat vrouwen niet of nauwelijks deden, was het de liefde tussen haar en kunstenaar Jacoba van Heemskerck van Beest, die al vroeg stierf en zonder wie ze zich schrijnend alleen moet hebben gevoeld?

Haar vermogen gaf haar alle vrijheid het nuffige Haagse damesmilieu achter zich te laten

Duitsland bewonderd

Wat was er over van haar gedachten over de wereld en al haar geestrijke idealen, nu Europa en zeker het door haar bewonderde Duitsland langzaam en inktzwart begon te veranderen en een leider uit de hel gekozen had?

Er was nog maar een kleine aanleiding nodig voor een furieuze oorlog, en ze wist wat oorlog was, want ze had de gevolgen van de Eerste Wereldoorlog van dichtbij meegemaakt. Wie was er nog over om dat tij te keren? Uit haar kleine ideale gemeenschap waarin ze zo onvoorwaardelijk geloofde: niemand.

In Domburg is een museum dat haar naam heeft, opgericht door de auteur van deze biografie. In die plaats hadden Marie en Jacoba een landhuis laten bouwen. Domburg was in die tijd een plaats die een grote aantrekkingskracht op kunstenaars uitoefende en het culturele leven daar tintelde inspirerend. De rol van Marie daarin was groot.

Zweverig

Jacqueline van Paaschen brengt die verdwenen dagen bruisend tot leven. Veel kunstenaars die werkten in die omgeving vol betoverend licht zijn niet meer weg te denken, Jan Toorop bijvoorbeeld, Piet Mondriaan, en ze krijgen allemaal een eigen plaats in deze biografie. De auteur neemt voor iedereen gul de ruimte. Dat maakt zeker het eerste gedeelte van de biografie tot een avontuur dat we graag meemaken, ook al is het soms wat opsommerig.

Het laatste gedeelte spreekt minder tot de verbeelding, behalve voor de lezer die erg geïnteresseerd is in de antroposofie en de biologisch-dynamische landbouw, waar de veelzijdige Marie zich ook in verdiepte. Natuurlijk moest Van Paaschen ook deze kant belichten, hoewel een onsje minder ook wel had gemogen. Ze wil bijna niemand die het pad van Marie kruiste ongenoemd laten en in dat laatste deel wordt het toch wat te veel.

Wat de biografie vooral interessant maakt, is dat we met Marie Tak van Poortvliet mee kunnen denken over wat kunst moet doen. Omdat ze veel publiceerde, niet alleen over beeldende kunst maar ook over muziek, zijn er veel ideeën aan te halen die, naarmate haar leven vordert, steeds zweveriger worden. Toch mobiliseert een deel ervan ook je eigen oordelen en gedachten.

Wagner

Om er maar eentje uit te plukken: ze heeft een veeleisende uitvoering van Wagner bezocht, wat hoorde bij haar liefde voor de Duitse cultuur, die beslist ook bedenkelijk werd en haar later ook aangerekend kan worden.

Ze schrijft: 'Kunst heeft eene verheven roeping, muziek als deze is geen verstrooiing. Onze voorouders sneden de schilderijen van Rembrandt af om ze in hunnen kamers te plaatsen; wij verminken nog dagelijks werk, dat wij niet begrijpen om het aan onzen gezichtskring aan te passen: de inspanning, die er noodig is om tot de hoogte der ware kunst te komen, is velen te groot en men vindt weinig belangrijk wat men niet begrijpt.'

Dát is haar boodschap: denk na over kunst, onderga het zo onbevangen mogelijk, maak het méé. Wat ze belangrijk vond, was te zien in haar eigen collectie (Kandinsky, Léger, Mondriaan), maar toen ze die aanbood aan het Stedelijk Museum, weigerde directeur Cornelis Baard die. Begreep ze waarom dat was?